

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на Карина Красиминова Симеонова на тема „Индивидуализираното потребление и развитието на културните индустрии в периода на Късната модерност“ за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата

Разглежданата дисертация предизвика моето внимание и интерес, преди всичко, със своята остро актуална тема. Тук, твърде показателно за нашата научна литература, логично, последователно и детайлно се прави анализ на културната индустрия, която, всъщност в световен мащаб, ознаменува един феноменален и уникален преход – от епохата на занаятчийската култура и изкуство към епохата на индустриалната култура и изкуство. И ние като общество не само сме формална част от тази епоха, но вече и реално я споделяме: досега в редица наши градове се оформяха закътани улици на старите занаяти, а ето в дисертацията вече се анализират актуални действия за създаване на цели креативни квартали в София и Пловдив.

В справката за направените приноси в дисертацията К. Симеонова скромно изтъква три момента: първия – анализ на днешната съдба на културната индустрия като глобално явление във времето на Късната модерност, когато тя навлиза в своя най-позитивен период на творческа индивидуализация; втория – предложен е нов поглед и оценка на културната индустрия не като процес на стандартизация, а на реална творческа дейност; и третия – културните индустрии вече са, признат и приет от всички, канал за задоволяване на персонализираните емоционални и естетически нужди и потребности на късномодерната личност. Веднага искам да добавя: по моя преценка, тази справка за приносите е точна и представя добре съдържателната страна на теоретичното изследване.

Но по-общо бих казал, че дисертацията „Индивидуализираното потребление и развитието на културните индустрии в периода на Късната модерност“ е задълбочено, добре информирано и добре аргументирано

изследване на съвременни културни реалности, с които изцяло е свързан всекидневния живот на всички нас без изключение.

По въпроса за социокултурното значение на културните индустрии и масовите медии има достатъчно много и крайно противоречиви мнения. В разглежданата дисертация е изтъкната достатъчно ясно почти единодушната негативна концепция на много изтъкнатите и високо ценени и днес представители на Франкфуртската школа. Всички те, без изключение, твърдят, че културата и пазара трябва да са две отделни, независими една от друга социални сфери, доколкото в своето единство превръщат художествените и културните ценности в стока; така културата става консумативен продукт и служи предимно за забавление и за манипулиране на масите. Ще си позволя един пример. Видният представител на цитираната школа Теодор Адорно в своята статия „Филмови траспаранти“ е готов да признае известни художествени постижения на психологическите филми от „клас А“, резултат – според него - от множество вътрешни борби в културната индустрия или поради угода в полза на „културната представителност“; но и веднага предупреждава: „Все пак трябва да се пазим от оптимизма на изключенията; стандартизираните уестърни и криминални филми, да не говорим за немските комедии и битови мелодрами, са още по-лоши от официалните върхови постижения. В интегралната култура дори не се разчита вече на тяхната утайка“¹.

Карина Симеонова развива точно противоположната теза: масовата култура открива и развива връзката между културата, пазара и човешката душа и в последна сметка, през Късната модерност (тоест от 70-те години до днес и в бъдеще) това води и до развиване на процеси на индивидуализацията на личността, които я превръщат и в отговорна за себе си и за обществото човешка монада. В тези свои анализи авторката се обляга, изцяло и много детайлно, на тезата на Жил Липовецки за трите фази в развитието на съвременния консуматорски капитализъм. Няма да се спирам конкретно на тезата на френския социолог, но трябва да кажа: като се опира на конкретната теза К. Симеонова успява да ни убеди, че в своята историческа еволюция консумативното общество се развива не

¹ Вж. „Из история на филмовата мисъл“, част 1, изд. Наука и изкуство, София, 1968, стр. 507

само като чисто потребителско, но и като реализиращо и позитивно от гледна точка на културата резултати, които водят до индивидуализиране и съсредоточаване върху личността. Тази посока на изследване, според мен, е много съвременна и надеждна; тя реално разкрива, че не само в икономиката, но и в културата съществуват т.нар. „дълги вълни на развитие“, за които трябва обезателно да държим сметка, ако не искаме да попаднем в погрешно обособяване и тълкуване на междинни художествени или антихудожествени резултати. Исторически погледнато се оказва, **че колкото повече напредва в своето развитие културната индустрия, толкова повече тя се обръща към индивидуалността, а не към стандартизацията.** Това е така, защото вътре в относителната автономност на културното производство творчеството също запазва и развива своята автономност според новите условия на своето съществуване; в крайна сметка производството не успява да задуши творчеството и културната индустрия не е само планово възпроизводство на ниски художествени артефакти.

Искам ясно да кажа, че в този научен текст приносът се състои още в това, че се разглежда онази лесно забележима и досега лесно пренебрежима част от индустриалните артефакти на тази култура, която може да се определи като **култура на всекидневието**. Последната масово се възприема, но не винаги адекватно се оценява. Но в дисертацията аргументирано се коригира подобно виждане. От моя гледна точка всекидневната култура – като научно понятие – не е напълно идентична с всекидневния смисъл на думата „култура“; но тази култура е нещо различно и от това, което Едгар Морен нарича „културна култура“. Тя - като обект за делнична консумация - не е „високо изкуство“, но е широко приета от масовата публика. И същевременно почти незабележимо действа като средство за **организация, самоорганизация и осмисляне** на свободното време. Затова в късната модерност, тъкмо във всекидневната култура, започват да се раждат конструктивни, относно силно индивидуализираната личност, нови смисли и значения. Така вече няма нужда да се пазим от „оптимизма на изключенията“; в днешната „интегрална култура“ има запазено място и за културната индустрия. Всъщност налага се, според основната теза на разглежданата дисертация, да третираме културата на всекидневието като непосредствено и

непринудено свързана с културната индустрия. От тази гледна точка съм изненадан от обстоятелството, че К. Симеонова в своя анализ на културната индустрия е пренебрегнала книгата на Едгар Морен „Духът на времето“, в която има отделна глава, посветена на културната индустрия като държавна и частна капиталистическа икономическа организация.

Като друг спорен момент бих изтъкнал изказаното от авторката, на стр. 40 от дисертацията, мнение: „днес културата вече не е нещо, към което човек принадлежи, а нещо, което консумира“. Наистина вярно е това, че консумацията е една от най-фундаменталните сили, обединяващи къснокапиталистическото общество, но в стремежа да обосновем допълнително „съзидателното консумиране“ на Жил Липовецки не можем да отричаме основната характеристика на всяка култура, в това число и на късномодерната, че тя винаги изгражда **специфично сплотени общности** от хора. Даже късномодерната и високоиндивидуалистична култура е „култура на включването“, а не на „изключването“; и сега късномодерната и високо индивидуалистична култура ражда **общности от фенове**, разнообразен продукт на културната индустрия.

Искам да кажа, необходимо е, все пак, да отчитаме, че не всяка консумация е културен акт; яденето и пиенето присъстват във всяко всекидневие, но те не винаги се издигат до равнището на реално културно действие. Несъмнено, културата на всекидневието играе значима и незаменима роля в епохата на късния капитализъм, но тази роля е предимно посредническа, компенсаторна и само в по-редки случаи е преобразователна за обществото. Но тя претендира да е **автентична** култура доколкото, тъймо на основата на потреблението, се раждат нови смисли, значения и символи, които позитивно или критически се вписват в политическия или частния живот. Ханс-Георг Гадамер не случайно определя културата като поглед към света или като разбиране на света като **значим свят**. Консумацията само при определени условия може да се преобразува в микрополитики или в макрополитики за изграждане на съвременен културен субект. Няма нужда да си правим илюзии - в периода на Късната модерност не са изчезнали културните противоречия на капитализма, за които говори Даниел Бел. Доказателство за това е широко признатото теоретическо наблюдение на съвременната

социология, че именно в Късната модерност достигаме да нова, непозна досега, рискова социокултурна ситуация. На стр. 54 авторката правилно констатира: „днес критическата теория за културата е неприложима“. Да, тя е неприложима директно, но ако трябва да навлезем в същността на културните противоречия от епохата на Късната модерност сигурно ще се наложи да се върнем, макар и частично и към критическата теория.

Тези критични бележки не отменят общите ми позитивни впечатления от предложението от Карина Симеонова аналитичен текст. В дисертацията целенасочено се използват някои нови и полезни научни понятия като „късна модерност“, „креативна класа“, „индивидуализирано потребление“, „креативни квартали“, „културен туризъм“, дори „креативна икономика“. Всичко това ме убеждава в наличието на убедително авторско намерение за съзнателно проправяне на нов тип мислене за културата, при което „пазар“ и „култура“ вече не се разглеждат само като антитези, а като тясно свързани помежду си и взаимопрониक्ващи се институционални процеси, пораждащи нови творчески резултати.

По темата на дисертацията са направени четири публикации в научни университетски издания.

Авторефератът представя убедително основните идеи на дисертацията „Индивидуализираното потребление и развитието на културните индустрии в периода на Късната модерност“.

Като имам предвид всички направени по-горе обобщения и констатации **съвсем убедено предлагам да се присъди образователната и научна степен „доктор“** по професионално направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата на Карина Красиминова Симеонова за дисертацията „Индивидуализираното потребление и развитието на културните индустрии в периода на Късната модерност“.

13. 04. 2018 г.

Член на научното жури:

София

Проф. Иван Стефанов,

доктор на философските науки